

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2018-19-208>

УДК 658.511:637.12/146(477)

Аналіз виробництва молока та молочних продуктів в Україні

Воляк Л.Р.

кандидат економічних наук, старший викладач
кафедри статистики та економічного аналізу
Національного університету біоресурсів і природокористування України

Галицька А.С.

студентка
Національного університету біоресурсів і природокористування України

Статтю присвячено аналізу ринку молока та молокопродуктів в Україні. Досліджено стан виробництва молочних продуктів, особливості їх ціноутворення, основні напрями експорту та імпорту. Ідентифіковано основні проблеми виробництва та реалізації молочної продукції та запропоновано основні напрями підвищення рівня функціонування українського молочного ринку.

Ключові слова: молоко, виробництво, експорт, закупівельна ціна, імпорт, споживання.

Воляк Л.Р., Галицька А.С. АНАЛИЗ ПРОИЗВОДСТВА МОЛОКА И МОЛОЧНЫХ ПРОДУКТОВ В УКРАИНЕ

Статья посвящена анализу рынка молока и молокопродуктов в Украине. Исследованы состояние производства молочных продуктов, особенности их ценообразования, основные направления экспорта и импорта. Идентифицированы основные проблемы производства и реализации молочной продукции и предложены основные направления повышения уровня функционирования украинского молочного рынка.

Ключевые слова: молоко, производство, экспорт, закупочная цена, импорт, потребление.

Voliak L.R., Galitska A.S. ANALYSIS OF PRODUCTION OF MILK AND MILK PRODUCTS IN UKRAINE

The article is devoted to the analysis of the milk and dairy products market in Ukraine. The state of production of dairy products, especially their pricing, the main directions of exports and imports. The main problems of the production and sale of dairy products are identified and, in accordance with the existing problems, the main directions for increasing the level of functioning of the Ukrainian dairy market are proposed.

Keywords: milk, production, export, purchase price, import, consumption.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Виробництво молока в Україні є важливим як у житті людини, так і для стану економіки, сільського господарства і держави загалом. Нині молочна галузь знаходиться не в найкращому становищі. Свідчить про це не зовсім високий рівень якості та конкурентоспроможності продукції. Вагомим є й те, що більшість сировини виробляється в домашніх господарствах, але через скрутне фінансове становище люди не мають можливості утримувати худобу, тому чисельність поголів'я значно скорочується [9]. Для подолання цієї кризи необхідно проаналізувати сучасний стан виробництва та реалізації молочної продукції, виявити причини негативних явищ та надати рекомендації щодо подальшого розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблем формування, функціонування та розвитку молочної промис-

ловості України займалися такі науковці, як: Н.С. Белінська, С.В. Васильчак, Т.Г. Дудар, Е.С. Смирнов, В.Б. Смолінський та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значну кількість досліджень, які стосуються ринку молока та молокопродуктів, необхідним є дослідження визначальних аспектів функціонування молочної галузі та пошук ефективних шляхів її розвитку.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є аналіз сучасного стану молочної галузі в Україні, визначення напрямів активізації найважливіших механізмів розвитку та підвищення ефективності функціонування молочної галузі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ще з давніх часів молоко було постійним продуктом у раціоні багатьох цивілізацій, зокрема і слов'янського походження. Більшість європейців із легкістю справляється із

засвоєнням лактози, тоді як у Китаї чи Японії із цим виникають проблеми.

Особливістю молока як продукту харчування є значний вміст у ньому незамінних амінокислот: лізину, метіоніну і триптофану. Жири молока – до 3,7% – представлено у вигляді емульсії, що забезпечує розчинення і добру засвоюваність вітамінів А і D у молочних продуктах. Та й самі жири мають температуру плавлення нижче температури людського тіла і засвоюються дуже добре. Основний вуглевод молока – лактоза – дисахарид, який складається з глюкози і галактози. Саме лактоза надає молоку солодкуватий присмак. Вітаміни молока, а їх близько 30, як жиророзчинні (А, D), так і водорозчинні, також добре засвоюються. Серед мінеральних речовин чемпіоном є кальцій (до 120 мг). Окрім нього, молоко містить майже всі елементи періодичної системи Менделєєва, що свідчить про його надзвичайну корисність [8].

Світове виробництво молока невинно зростало протягом минулих десятиліть, додаючи щороку в середньому 2% [5]. Найбільшими виробниками є Америка, країни Європи та Азії, які виробляють половину молока у світі (рис. 1). Україна перебуває у другій десятці найбільших країн-виробників з обсягом 10,6 млн. т і має частку 1,3% у світовому виробництві.

Україна виробляла майже 25 млн. т молока за часів СРСР і могла вважатися п'ятим найбільшим виробником у світі після ЄС, США, Росії та Індії. Відтоді обсяги надоїв в країні значно скоротилися. Нині виробництво молока в Україні характеризується значними

коливаннями, спричиненими низкою економічних та політичних чинників

Із початку 2014 р. на світовому молочному ринку спостерігався період тривалого падіння цін. Із лютого по квітень 2014 р. індекс цін на молочні продукти знизився більше ніж удвічі. Причинами спаду були зниження попиту з боку Китаю, російське ембарго, збільшення виробництва у багатьох країнах у відповідь на високі ціни 2013 р. або внаслідок зміни в регулюванні, як це було в ЄС (ліквідація квотування виробництва).

У середині 2016 р. ситуація потроху почала виправлятися, оскільки перелічені негативні чинники вже втратили свій вплив, зростання виробництва сповільнилося через економічні та погодні причини, а збільшення попиту з боку імпортерів виявилось достатнім для зняття надлишків пропозиції на ринку.

Зокрема, за останні три роки виробництво молока знизилось на 334, 9 тис. т (табл. 1). Найбільший обсяг виробництва серед підприємств забезпечують Вінницька (8%), Полтавська (7,5%) та Хмельницька(5,5%) області.

Тобто, з одного боку, налаштовані на ефективну роботу підприємства тяжіють до великих міст – споживачів молочної продукції, з іншого – намагаються знайти менш спекотні і сухі регіони.

Разом із тим за територіальним розподілом спостерігається значна варіація виробництва молока (рис. 2).

Дані аналізу свідчать про асиметричність даного розподілу. Так, розмах варіації становить 726,5 тис. т між Вінницькою областю (851,3 тис. т) та Луганською областю

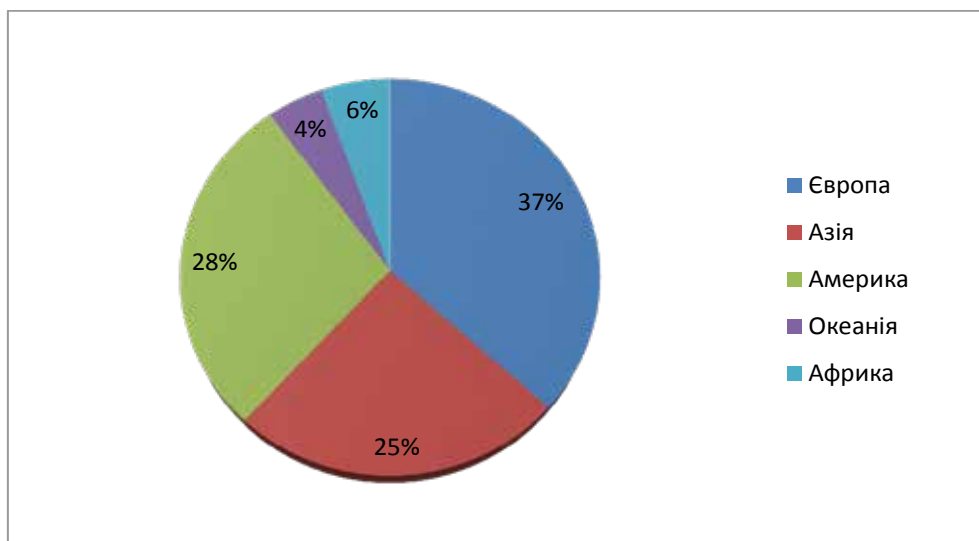

Рис. 1. Виробництво молока у світі, 2017 р.

Джерело: розроблено авторами на основі [5]

Таблиця 1

Виробництво молока в Україні, 2015–2017 рр.

Області	2015		2016		2017		Відхилення	
	тис. т	структура, %	тис. т	структура, %	тис. т	структура, %	+/-	%
Україна	10615,4	100	10381,5	100	10280,5	100	-334,9	97%
Вінницька	838,40	7,9%	853,60	8,2%	851,30	8,3%	12,9	102%
Волинська	425,20	4,0%	412,40	4,0%	411,90	4,0%	-13,3	97%
Дніпропетровська	344,60	3,2%	319,50	3,1%	300,70	2,9%	-43,9	87%
Донецька	227,90	2,1%	192,80	1,9%	190,20	1,9%	-37,7	83%
Житомирська	578,40	5,4%	566,60	5,5%	547,70	5,3%	-30,7	95%
Закарпатська	358,10	3,4%	320,40	3,1%	325,20	3,2%	-32,9	91%
Запорізька	260,70	2,5%	259,50	2,5%	260,70	2,5%	0	100%
Івано-Франківська	474,00	4,5%	466,80	4,5%	463,50	4,5%	-10,5	98%
Київська	446,30	4,2%	438,00	4,2%	463,50	4,5%	17,2	104%
Кіровоградська	310,60	2,9%	307,70	3,0%	305,60	3,0%	-5	98%
Луганська	158,70	1,5%	123,80	1,2%	124,80	1,2%	-33,9	79%
Львівська	571,20	5,4%	543,20	5,2%	528,30	5,1%	-42,9	92%
Миколаївська	343,80	3,2%	341,60	3,3%	342,20	3,3%	-1,6	100%
Одеська	385,30	3,6%	363,30	3,5%	348,60	3,4%	-36,7	90%
Полтавська	794,50	7,5%	796,50	7,7%	792,40	7,7%	-2,1	100%
Рівненська	436,80	4,1%	437,20	4,2%	433,30	4,2%	-3,5	99%
Сумська	417,60	3,9%	414,60	4,0%	416,00	4,0%	-1,6	100%
Тернопільська	460,70	4,3%	453,50	4,4%	451,40	4,4%	-9,3	98%
Харківська	524,50	4,9%	529,50	5,1%	522,50	5,1%	-2	100%
Херсонська	300,00	2,8%	296,10	2,9%	293,30	2,9%	-6,7	98%
Хмельницька	581,40	5,5%	589,60	5,7%	596,70	5,8%	15,3	103%
Черкаська	530,10	5,0%	519,00	5,0%	507,90	4,9%	-22,2	96%
Чернівецька	294,00	2,8%	286,80	2,8%	281,60	2,7%	-12,4	96%
Чернігівська	552,60	5,2%	549,50	5,3%	548,80	5,3%	-3,8	99%

Джерело: розраховано авторами на основі [9]

(124,8 тис. т). Коефіцієнт варіації для цієї сукупності становить 251,7%, що свідчить про неоднорідність сукупності та доцільність проводити дослідження з урахуванням регіональних особливостей виробництва.

Разом із тим знизилася й динаміка споживання молока та молокопродуктів на душу населення (рис. 3).

На основі проведеного аналізу виявлено, що починаючи з 2014 р. споживання молока знизилася на 18,4 кг на особу на рік. Основними причинами цього є те, що ціни постійно зростають. Неможливо не помітити, що населення все менше довіряє продуктам на полицях магазинів, а все більше звертається до ринків, уважаючи, що якість молока там краща, купуючи «з рук у руки».

Під час виробництва молока в країні на рівні 10,6 млн. т (2015 р.) на переробні підприємства офіційно надійшло 4,25 млн. т, тобто всього 40%. Те молоко, яке виробляється в сільськогосподар-

ських підприємствах, потрапляє в промислову переробку повністю, а ось із 7,95 млн. т молока, виробленого в господарствах населення, у 2015 р. на переробні підприємства офіційно надійшло 1,35 млн. т, або 17% [7].

Одна з найбільших проблем молочної галузі України – низька якість сировини для виробництва молочних продуктів. Молоко, яке отримується в далеко не стерильних умовах на сільських подвір'ях, а потім ще проходить тривалий процес збору і транспортування, потрапляє на переробне підприємство найчастіше в поганому стані.

Зазвичай основними молочними продуктами в міжнародній торгівлі є сухе молоко і сироватка. Україна експортує по 25–35 тис. т цих товарів щорічно, успішно диверсифікуючи останнім часом напрямки з СНД до країн Азії й Африки. Важливим товаром в українському експорті є також згущене молоко, однак воно популярне, головним чином, у Середній Азії

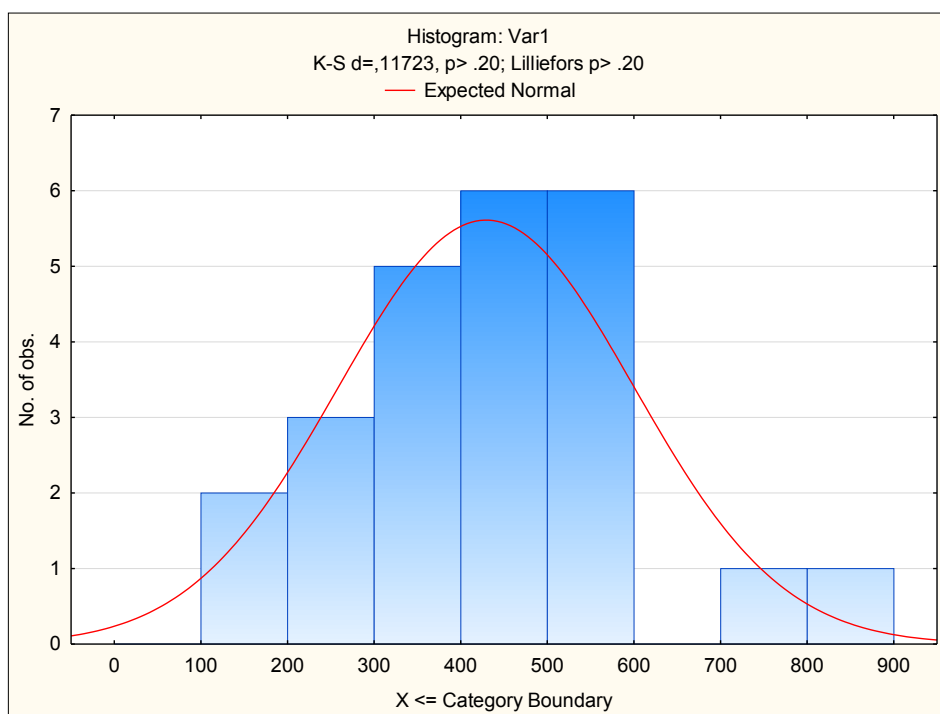

Рис. 2. Гістограма розподілу виробництва молока за областями України, 2017 р.

Джерело: розраховано авторами на основі [9]

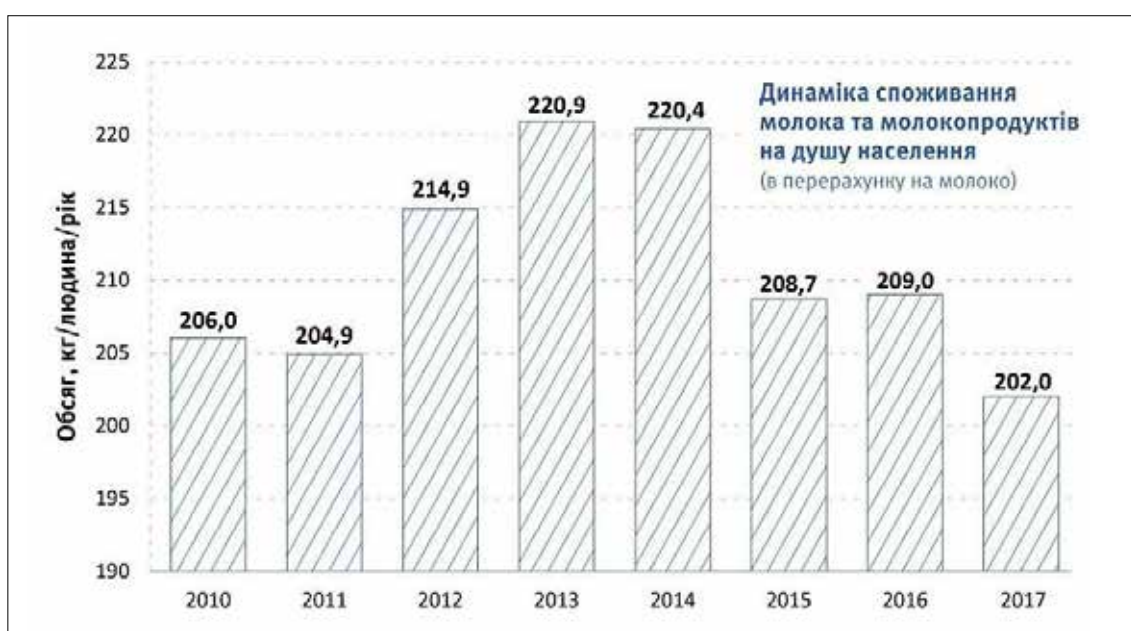

Рис. 3. Динаміка споживання молока та молокопродуктів на душу населення в Україні, 2010–2017 рр.

Джерело: розраховано авторами на основі [1]

та інших країнах СНД. Окремо необхідно сказати про молоковісні продукти, експорт яких є співставним за обсягами з експортом молочних продуктів. Це спреди, сирні продукти, аналоги згущеного молока і кисломолочних про-

дуктів. Вони можуть оформлятися на митниці як товари з додаванням рослинних жирів або як інші харчові продукти. Інколи одні й ті ж самі продукти можуть проходити і як молочні, і як молоковісні залежно від торгових режимів,

особливостей оформлення та вимог покупця. Як правило, основним напрямком постачання таких продуктів є країни СНД. Проблема в тому, що однозначно виділити такі продукти у зовнішньоторговельній статистиці неможливо, оскільки під указаними вище кодами можуть проходити продукти з невідомим умістом молока або навіть взагалі не маючі відношення до молочної галузі, наприклад деякі борошняні вироби або напої. Це дуже ускладнює аналіз торговельних даних і розуміння балансу ринку молочних продуктів [7].

Експорт молочних продуктів з України за підсумками 2016 р. становив 109,2 тис. т, що на 9% менше, ніж у 2015 р. Значна частка в експорті молочної продукції з України належить виробникам згущених вершків і молока. Так, у 2016 р. Україна поставила на зовнішні ринки 51,9 тис. т цієї продукції, що на 12% поступається показнику 2015 р. Основними покупцями стали Казахстан, Бангладеш і Туркменістан.

У 2016 р. було відкрито доступ до поставок в ЄС. Тоді перші 10 українських виробників отримали дозвіл на експорт молочної продукції на ринок ЄС. Станом на вересень 2017 р. кількість затверджених експортерів з України до ЄС зросла до 19.

Основними споживачами української молочної продукції у 2016 р. були Польща, Нідерланди, Фінляндія.

У 2017 р. помічаємо активне зростання експорту молочних продуктів. Високі ціни на

масло у світі дали змогу у 3,5 рази наростити його експорт з України та стати другим найбільшим постачальником масла до Європи, а це вже певна репутація на світовій торговій арені. Також масло українського виробництва купували Марокко і Туреччина. Крім того, українські експортери закріпили стійку співпрацю з Китаєм, до якого було поставлено 46% усього експорту молочної сироватки. Новою країною-партнером став Катар – найбільший покупець молока та вершків (32% усього експорту за 2017 р.). Отже, Україна активно почала виходити на ринки, які належать до Африканського, Азійського регіонів та Європейського Союзу.

Динаміка експорту молокопродуктів починаючи з 2011 р. знижувалася, однак у 2017 р. відбулося зростання експортного потенціалу (рис. 4).

Нарощення експорту дало можливість підвищити закупівельні ціни на молоко. І вперше за тривалий період розрив між ґатунками був виправданим. Як відомо, у попередні роки різниця між ціною на екстра, вищий та перший ґатунки була в межах 2–3%. Це досить низький показник, який не давав можливості компенсувати витрати на виробництво високоякісного молока.

У зв'язку зі знеціненням гривні і зниженням купівельної спроможності імпорту молока та молокопродуктів різко знизився в 2014–2015 рр. До цього Україна імпортувала значні обсяги сиру, вершкового масла, йогур-

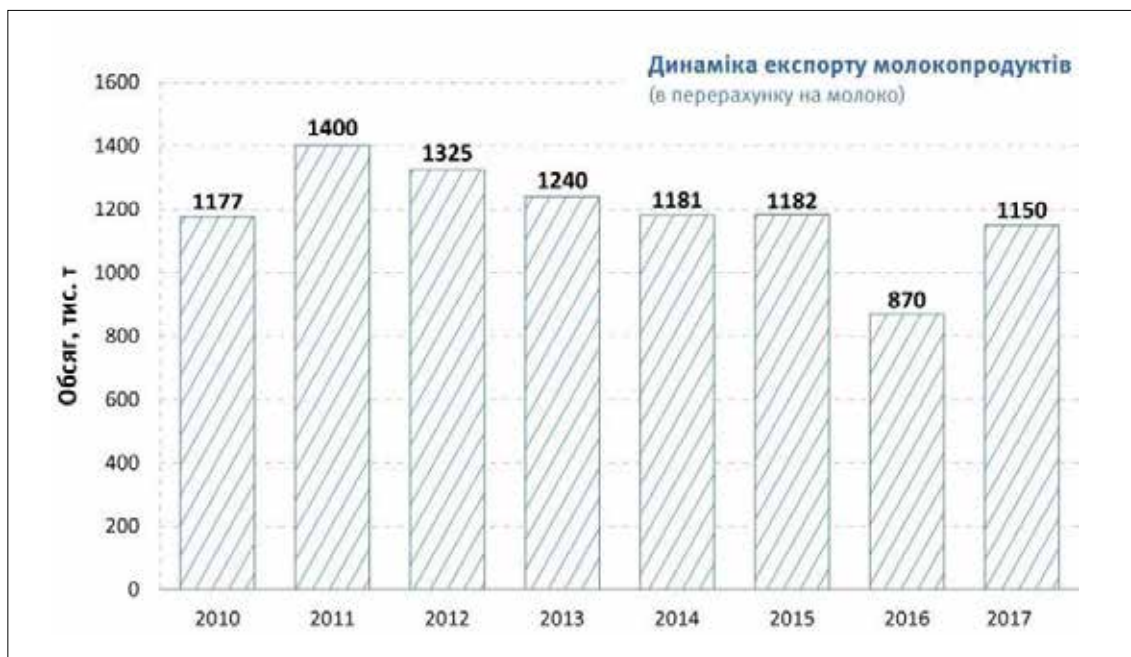

Рис. 4. Динаміка експорту молокопродуктів, 2010–2017 рр.

Джерело: розраховано авторами на основі [1]

Таблиця 2

Середні ціни реалізації молока та молочних продуктів, грн. за т

Рік	Ціна
2014	3588,4
2015	4347,3
2016	5461,8
2017	7234,0

Джерело: розраховано авторами на основі [5]

тів та десертів. Сир імпортувався переважно з ЄС і Російської Федерації, але зараз поставки з Росії майже відсутні. Вершкове масло надходило з Нової Зеландії, Білорусі, ЄС, США. Кисломолочна продукція йшла, головним чином, із Росії («Данон»), тоді як зараз вона у невеликих обсягах надходить з Європи. У 2016 р. імпорт усе ж продовжував тенденцію до зниження, але в 2017 р. зріс на 43% відносно 2016 р. [6].

Закупівельні ціни переробних підприємств на молоко залежать від багатьох чинників: якості молока, ситуації на ринку конкретного регіону тощо. За останні чотири роки середні ціни реалізації молока та молочних продуктів сільськогосподарськими підприємствами (крім малих) невпинно зростають (табл. 2).

У 2016 р. поживлення експортної торгівлі на тлі сезонного та циклічного скорочення виробництва молока призвело до того, що закупівельні ціни почали активно зростати. До того ж стримування росту цін у попередні роки підсилило їх темпи ще більше.

Середня ціна на молоко ґатунку екстра за місяць зросла на 11,3%, або на 0,92 грн., та становила 9,07 грн./кг (із ПДВ). Порівняно з груднем 2015 р. ціна зросла на 50%, або на 3,02 грн. Середня ціна на молоко вищого ґатунку за грудень становила 8,40 грн./кг. Це

на 12% вище ціни листопада поточного року та на 44,5% відповідного місяця 2015 р. За перший ґатунку переробники в середньому платили 8,02 грн./кг, що на 13% вище ціни листопада та на 44,7% – листопада 2015 р.

У 2017 р. різниця у ціні екстра та вищого ґатунку становила близько 6%. Це свідчить про потребу у якісній сировині з боку переробників, що, відповідно, стимулювало збільшення виробництва такого молока.

Середньорічна ціна на молоко ґатунку екстра становила 9 грн./кг з урахуванням ПДВ, що на 36% вище ціни 2016 р. Вищий ґатунку коштував 8,51 грн. (+34,12%). При цьому найбільше зросла середньорічна ціна на перший ґатунку (+49%) – 8,24 грн./кг [4].

Ціна на молоко характеризується сезонним зростанням в осінньо-зимовий період (рис. 5).

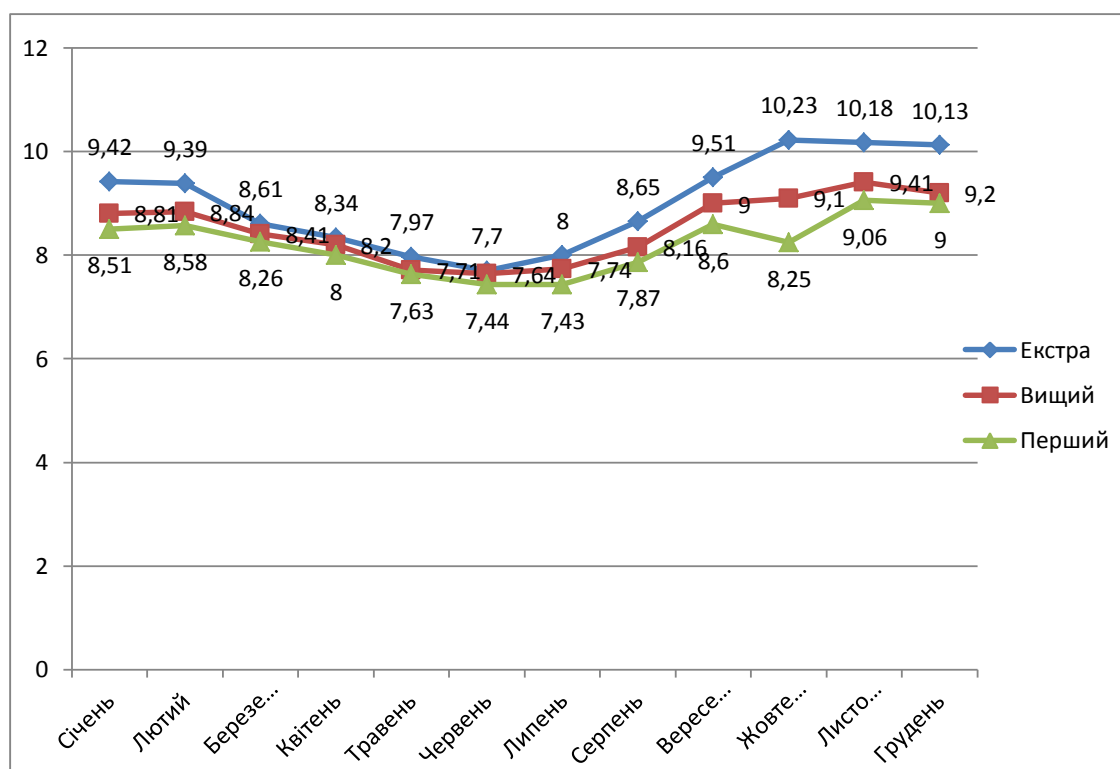

Рис. 5. Закупівельні ціни (з ПДВ) на молоко (грн./кг), 2017 р.

Джерело: розраховано авторами на основі [9]

Рентабельність виробництва молока в 2016 р. зросла на 6,4% порівняно з 2015 р., хоча й залишалася на 22,5% нижчою, ніж середня прибутковість у 2012–2016 рр. Але вже в 2017 р. ситуація значно поліпшилася, а рентабельність зросла до 26,9% [2]. Частка ґатунку екстра у структурі зданого на переробку молока становила 15,5% (13,8% у 2016-му), частка вищого – 35,8% (36,4% у 2016-му), а першого – 39,4% (43% у 2016-му).

Отже, ринок молока та молочних продуктів характеризується скороченням потенційних ринків збуту української продукції в Росії та зменшенням кількості великої рогатої худоби. Основними чинниками, які його формують, є стан виробництва молока, ринкова інфра-

структура, дієвість ринкових механізмів, платоспроможність споживачів.

Висновки з цього дослідження. Проведений аналіз сучасного стану ринку молока та молокопродуктів та виокремлення основних проблем та напрямів розвитку показало, що ця галузь є досить прибутковою та пріоритетною для України. Для подальшого поліпшення на ринку молочної продукції необхідно зробити акцент на підвищенні якості сировини, зростанні її конкурентоспроможності. Необхідним є державне стимулювання виробників шляхом підтримки їхньої діяльності та покупців, забезпечуючи їм необхідний рівень доходів для купівлі вітчизняної продукції відповідної якості.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Динаміка виробництва, споживання, продажу та імпорту молочних продуктів 2005–2017 років. URL: <https://agropolit.com/infographics/view/63>.
2. Зовнішня торгівля України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
3. Кернасюк Ю. Потенціал українського молока на світовому ринку. URL: <http://agro-business.com.ua/agro/ekonomichnyi-hektar/item/7918-potentsial-ukrainskoho-moloka-na-svitovomu-rynku.html>.
4. Музиченко Я. Аграрний 2017-й: рік росту молочної галузі. URL: <http://avm-ua.org/uk/post/agrarnij-2017-j-rik-rostu-molocnoi-galuzi>.
5. Основні продукти тваринництва. URL: <http://www.fao.org/faostat/ru/#data/QL>.
6. Підсумки експорту молочних продуктів за 2017 рік. URL: <http://avm-ua.org/uk/post/pidsumki-eksportu-molocnih-produktiv-za-2017-rik>.
7. Практичний довідник експортера молочної продукції. URL: <https://drive.google.com/file/d/0B4uegSbUgt-HYmZESVImUEFzZUU/view>.
8. Про користь молочних продуктів. URL: <http://lactalis.com.ua/ua/healthy/milkConsists>.
9. Сільське господарство України / Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/09/zb_sg2017_pdf.pdf.

REFERENCES:

1. Agropolit Dynamika vyrobnyctva, spozhyvannja, prodazhu ta importu molochnykh produktiv 2005-2017 rokiv [Dynamics of production, consumption, sales and import of dairy products for 2005-2017] Available at: <https://agropolit.com/infographics/view/63>.
2. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy Zovnishnja torghivlja Ukrajinj [Foreign Trade of Ukraine], Kyiv: Informatsiino-analitychne ahentstvo.
3. KERNASlUK Yu. (2016) Potentsial ukrainskoho moloka na svitovomu rynku [The potential of Ukrainian milk on the world market]. Available at: <http://agro-business.com.ua/agro/ekonomichnyi-hektar/item/7918-potentsial-ukrainskoho-moloka-na-svitovomu-rynku.html>.
4. Muzychenko Ya. (2018) Ahrarnij 2017: rik rostu molochnoi haluzi [Agrarian 2017: Dairy Industry Growth Year] Available at: <http://avm-ua.org/uk/post/agrarnij-2017-j-rik-rostu-molocnoi-galuzi>
5. FAO Osnovni produkty tvarynnyctva [the main products of animal husbandry] Available at: <http://www.fao.org/faostat/ru/#data/QL>
6. AVM, 2018. Pidsumky eksportu molochnykh produktiv za 2017 rik [The results of the export of dairy products in 2017]. Available at: <http://avm-ua.org/uk/post/pidsumki-eksportu-molocnih-produktiv-za-2017-rik>.
7. UFEB Praktychnij dovidnyk eksportera molochnoi produktsii [Dairy directory for exporter]. Available at: <https://drive.google.com/file/d/0B4uegSbUgt-HYmZESVImUEFzZUU/view>.
8. Lactilas Pro korystj molochnykh produktiv [About the benefits of dairy products] Available at: <http://lactalis.com.ua/ua/healthy/milkConsists>
9. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2018) Silske hospodarstvo Ukrainy [Agriculture of Ukraine], Kyiv: Informatsiino-analitychne ahentstvo.